

CREDINȚA LEGITIMĂ (partea I)

Viorel STEGĂRESCU,
doctor în drept
Tudor PAȘCANEANU,
doctor în drept

RÉSUMÉ

En vertu du mandat apparent, une personne est considérée comme le représentant d'une autre lorsque les tiers de bonne foi ont légitimement pu croire qu'elle agissait au nom et pour le compte de cette dernière. La croyance légitime est une notion complexe qui comprend des éléments tant objectifs que subjectives.

REZUMAT

În virtutea mandatului aparent, o persoană este considerată ca fiind reprezentatul unei alte persoane atunci când terții de bună credință au putut să creadă în mod legitim că cel dintâi a fost împuternicit să acționeze în numele și pe seama celui din urmă. Credința legitimă este o noțiune complexă care cuprinde atât elemente subiective, cât și elemente obiective.

I. Aspecte generale privind mandatul aparent

A. Noțiunea de mandat aparent

Mandatul aparent există atunci când împrejurările de fapt determină o terță persoană să creadă în mod legitim, fără a se reține vreo culpă în sarcina ei, că cel cu care tratează a fost împuternicit de presupusul mandant [1] să încheie acte juridice, deși nu există nici un contract de mandat sau actul juridic este încheiat cu depășirea puterilor atribuite de mandant.

B. Asemănări și deosebiri cu instituții juridice apropiate

Mandatul aparent formează o entitate juridică independentă. El are diverse trăsături care îl apropie sau îl îndepărtează de alte instituții juridice. Contractul de mandat și gestiunea de afaceri sînt doi poli între care oscilează mandatul aparent.

1. Asemănări și deosebiri între contractul de mandat și mandatul aparent

Mandatul obișnuit și mandatul aparent au în comun următoarele aspecte:

a) Actele juridice încheiate atât de mandatarul obișnuit, cât și de cel aparent produc efecte juridice pe seama unei alte persoane.

b) Obiectul contractului de mandat și al mandatului aparent constă în perfectarea de acte juridice.

Cu toate acestea, între mandatul obișnuit și cel aparent există deosebiri importante:

a) Mandantul nu este îndatorat pentru ceea ce mandatarul a făcut în afara limitelor puterilor sale. Actele juridice încheiate de mandatar, în ipoteza arătată mai sus, sînt *res inter alios acta* pentru mandant. Din contra, de esența mandatului aparent este faptul că mandatarul aparent încheie acte juridice cu depășirea puterilor acordate de mandant sau în lipsa oricărei împuterniciri.

b) Mandatul obișnuit este un contract. Drepturile și obligațiile părților se nasc în temeiul acordului lor de voințe. Dimpotrivă, mandatul aparent își are originea într-un fapt juridic – aparență.

c) Dovada contractului de mandat se face după regulile dreptului comun privind proba actelor juridi-

ce. Pe cînd mandatul aparent poate fi probat prin orice mijloc de probă.

d) Mandantul, în cazul contractului de mandat obișnuit, trebuie să aibă capacitatea necesară pentru a încheia el însuși actul cu a cărui îndeplinire îl însărcinează pe mandatar. Articolul 1051 din Codul civil moldovenesc, care reglementează unele ipoteze ce cad sub incidența mandatului aparent, prevede că: „Raporturile contractuale nu încetează prin decesul sau prin incapacitatea mandantului dacă nu s-a convenit altfel (...)”. Din analiza acestui text de lege rezultă că presupusul mandant poate fi o persoană fără capacitate de exercițiu, cu capacitate de exercițiu restrînsă sau a cărui calitate de subiect de drept a încetat.

2. Asemănări și deosebiri între gestiunea de afaceri și mandatul aparent

Aceste instituții juridice au următoarele trăsături comune:

a) Presupusul mandant și gerantul răspund contractual față de terții cu care au tratat mandatarul aparent și gerantul, deși nu există consimțământul lor în acest sens.

b) Atît geratul, cît și presupusul mandant pot fi persoane lipsite de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrînsă.

În pofida acestor asemănări, între gestiunea de afaceri și mandatul aparent există mai multe puncte divergente:

a) Gerantul încheie acte juridice și săvîrșește fapte materiale, în timp ce mandatarul aparent încheie numai acte juridice.

b) Geratul este complet străin de actele de gestiune pe care gerantul le săvîrșește în interesul său. Dimpotrivă, presupusul mandant deseri contribuie el însuși la crearea stării de aparență sau, printr-o atitudine pasivă, permite unei persoane să se prezinte în fața terților ca și cum ar fi mandatarul său.

c) Dacă gestiunea de afaceri nu a fost ratificată, gerantul obligă pe gerat față de terțe persoane numai în măsura în care actele juridice sau faptele materiale au fost utile. În cazul mandatului aparent, răspunderea presupusului mandant este angajată indiferent dacă actele juridice încheiate de mandatarul aparent sînt sau nu sînt utile.

C. *Dovada mandatului aparent*

Întrucît mandatul aparent presupune în toate cazurile existența unei aparențe de reprezentare care este un fapt juridic, și nu un act juridic, terțul care a tratat cu un pretins mandatar se poate folosi de orice mijloc de probă pentru a demonstra că circumstanțele de fapt l-au indus în eroare cu privire la existența sau întinderea puterilor mandatului aparent [2].

Dacă buna-credință se prezumă (art. 9 alin. 1 C. civ. moldovenesc), terții mai au obligația să

probeze că eroarea lor a fost scu-zabilă [3]. Ei vor arăta mijloacele de care s-au folosit pentru a descoperi puterile reale ale mandatului. Totuși, o asemenea dovadă nu se cere, dacă legea sau uzanțele prezumă că o persoană are puteri să acționeze într-un anumit fel.

Judecătorii sînt suverani în aprecierea probelor invocate de terți [4].

II. *Credința legitimă – singura condiție necesară pentru existența mandatului aparent*

Precizări prealabile

Analiza jurisprudenței franceze și celei americane pune în evidență faptul că o singură condiție este necesară pentru admiterea teoriei mandatului aparent: *credința legitimă* (rezonabilă). Acest concept juridic a fost promovat pentru prima dată de Curtea de Casație franceză prin Decizia din 13 decembrie 1962 [5]. După promovarea sa de către casația franceză, determinarea esenței noțiunii de credință legitimă a fost o sarcină dificilă pentru jurisprudență și doctrină. În unele cazuri, instanțele de judecată au părăsit conceptul de credință legitimă și au pretins ca terțul să fie de bună-credință, iar eroarea sa să se întemeieze pe diverse circumstanțe de fapt [6]. Starea de incertitudine din jurisprudența franceză a durat pînă la apariția unor lucrări doctrinale aprofundate în această materie [7].

Credința legitimă este o noțiune complexă care cuprinde atît elemente subiective, cît și elemente obiective. Din categoria elementelor subiective s-a arătat că fac parte buna-credință „ignorantă” și buna-credință „comportament” [8] sau, potrivit unei alte opinii, credința verosimilă și credința scu-zabilă [9].

Elementele obiective sînt totalitatea circumstanțelor anterioare și concomitente încheierii actului juridic, care determină terțul contractant să creadă că mandatarul aparent deține puteri reale. Împrejurările de fapt reprezintă cauza care declanșează efectul – buna-credință a terțului.

A. *Elementele subiective ale credinței legitime*

1. *Buna-credință „ignorantă” (credința verosimilă)*

Credința legitimă nu poate fi concepută decît dacă există o încredere eronată din partea terțului.

Credința legitimă presupune, mai întîi, ca cel care invocă teoria mandatului aparent să fi admis în mod eronat că situația aparentă exprimă un adevăr juridic. Terțul contractant este convins că tratează cu un reprezentant real, deși acesta din urmă nu are decît aparența acestei calități. Există eroare din partea sa, din acest motiv el este de bună-credință. Astfel, buna-credință, în forma sa pură, este un element inerent al conceptului de credință legitimă.

În dreptul civil, legiuitorul nostru (art. 513 alin. 1 C. civ. moldovenesc) se limitează să dispună că subiecții de drept sînt obligați să participe cu bună-credință la raporturile juridice civile, dar nu definește această noțiune.

Dimpotrivă, Codul comercial uniform al SUA atinge ambele desiderate: constrînge comercianții să-și execute obligațiile cu bună-credință și, totodată, oferă o definiție cu caracter general. Potrivit art. 1-203, „orice contract sau obligație stipulată în acest act normativ presupune o obligație de bună-credință în îndeplinirea sau executarea lor silită”. După care, în art. 1-201 (19) se pre-

vede că „buna-credință înseamnă onestitate în fapt, în comportamentul sau în tranzacțiile în care sîntem implicați”. Acest cod nu se mulțumește cu definiția precedentă și în art. 2-103 alin. 1 lit. b adaugă: „Buna-credință în cazurile referitoare la comercianți înseamnă onestitate în fapt și respectarea standardelor comerciale rezonabile ale comportamentului corect în comerț”.

În doctrina americană, definiția buneii-credințe din art. 1-201 (19) din C. com. al SUA este aspru criticată, fiind caracterizată drept „o inimă curată și un cap pustiu” [10], deoarece conține numai elemente subiective care nu pot fi aplicate în practică. Pornind de la orientările existente în jurisprudența americană, în doctrină s-a propus următoarea definiție a buneii-credințe: „O persoană este considerată că acționează cu bună-credință atunci cînd hotărîrile sale, luate în executarea contractului, corespund așteptărilor justificabile ale părților, care sînt deduse din litera contractului și din împrejurările concrete în care contractul a fost încheiat și executat” [11].

Deși noțiunea de bună-credință în dreptul nostru nu este definită, vom reține că în cazul mandatului aparent terțul de bună-credință este persoana care a crezut în mod onest că cel cu care tratează are împuternicire din partea presupusului mandant să acționeze în numele și pe seama acestuia din urmă.

Buna-credință trebuie să existe la momentul încheierii actului juridic și să fie personală.

2. Buna-credință „comportament” (credința scuzabilă)

Credința pură, subiectivă este insuficientă pentru a crea drepturi în

materia aparenței. Sacrificarea presupusului mandant nu se poate face fără un motiv suficient de puternic. Este necesar ca credința eronată să fie justificată nu numai prin existența materială a aparenței, ci și prin comportamentul terțului în prezența acesteia.

Buna-credință „comportament” răspunde pe deplin la această exigență. Concepută în mod obiectiv, acest tip de bună-credință reprezintă caracterul scuzabil al ignoranței terțului. Acest caracter scuzabil face ca credința terțului să fie legitimă (rezonabilă).

Buna-credință este scuzabilă atunci cînd o persoană, cu diligență și prudență medie, a efectuat cercetări pentru a afla situația juridică reală și, cu toate acestea, a căzut în eroare. În doctrina americană [12] se susține că terțul trebuie să acționeze în mod rezonabil. Este necesar ca el să ia în considerație faptele și împrejurările în care tranzacția este încheiată. Întemeindu-se pe informațiile disponibile, terțul trebuie să efectueze investigații înainte ca să se sprijine, în mod rezonabil, pe puterea aparentă a mandatarului. Comportamentul terțului, anterior stabilirii unui raport juridic cu un prezumat mandatar, trebuie să fie lipsit de orice culpă, fie ea oricît de ușoară.

Culpa terțului îmbracă diferite forme. De pildă, terțul a fost considerat în culpă în situația în care nu a cerut consultații proprietarului [13], nu a verificat puterile mandatarului [14], nu a cercetat registrul societăților [15], a încheiat o convenție care în mod vădit nu era de competența mandatarului [16], a încheiat contractul de asigurare în condiții care

trezeau suspiciuni privind existența puterilor de reprezentare în persoana unui agent de asigurări [17].

Cu toate acestea, există situații în care jurisprudența sau uzanțele prezumă caracterul scuzabil al buneii-credințe. Terțul contractant nu este obligat să verifice limitele puterilor mandatarului atunci cînd tratează cu agenți comerciali permanenți [18], cînd mandantul l-a împuternicit pe reprezentantul său în numeroase rînduri să încheie acte juridice cu aceleași persoane [19] și atunci cînd terțul s-a bazat pe procura autenticată de notar, deoarece acesta din urmă este obligat prin lege să verifice existența contractului de mandat și întinderea puterilor conferite mandatarului [20].

În urma analizării jurisprudenței franceze și celei americane, putem constata că ignoranța terțului (buna-credință) este scuzabilă în două situații. În prima ipoteză, terțul a efectuat toate cercetările utile cu mijloacele de care dispunea și, în pofida acestei atitudini, el nu a putut să descopere realitatea. Credința terțului este apreciată ca fiind legitimă, deoarece el a făcut dovada unui comportament vigilent. În a doua ipoteză, terțul nu a efectuat investigații în scopul cunoașterii situației juridice reale sau le-a efectuat într-o manieră incompletă. Credința terțului este considerată ca fiind scuzabilă și, în același timp, legitimă, dacă legea sau instanțele de judecată autorizează terții să nu verifice puterile unui reprezentant. În aceste cazuri, buna-credință „comportament” se integrează în mod perfect în noțiunea de credință legitimă.

Buna-credință a terțului contractant este prezumată pînă la dovada

contrară. Totuși, pentru admiterea mandatului aparent mai este necesar ca eroarea terțului să fie scuzabilă. În acest caz, judecătorii trebuie să se pronunțe dacă terțul a acționat cu diligența necesară pentru a cunoaște puterile reale ale mandatarului.

Comportamentul terțului urmează să fie apreciat după tipul abstract al omului prudent și diligent [21], adică este necesar ca el să acționeze cu diligența unui bun proprietar.

Referințe bibliografice

1. În acest studiu folosim sintagma „presupusul mandant”, fiindcă o persoană are calitatea de mandant atunci când a dat împuternicire unei alte persoane să acționeze pe seama sa. Dimpotrivă, sfera de aplicare a mandatului aparent se circumscrie ipotezelor în care un pretins mandatar încheie acte juridice în lipsa sau cu depășirea puterilor reale. De aceea, este mai util să vorbim despre un „mandant” a cărui calitate este presupusă de lege sau de instanțele de judecată.
2. Curtea de Casație franceză s-a pronunțat expres în acest sens. A se vedea *Cass. Ire eh. civ.*; 15 juil. 1959. În: „Revue trimestrielle de droit civil”, nr. 1/1960, cu notă de M. M. Henri, L. Mazeaud, p. 122.
3. Ph. Tournéau, L. Cadiet. *Droit de responsabilité et des contrats*, Dalloz, 2000, p. 729.
4. Într-o speță, Curtea de Casație franceză a anulat în întregime decizia Curții de Apel din Angers, deoarece judecătorii nu au relevat circumstanțele care l-au determinat pe terț să nu verifice puterile mandatului aparent (*Cass. eh. com. et fin.*, 6 juin 1989, n° 86-11.968. În: *Bulletin des arrêts des chambres civiles de la Cour de Cassation*, IV, n° 179, p. 119).
5. *Cass. Plén. civ.*, 13 déc. 1962, *Banque canadienne nationale c/ Directeur général des impôts*. În: „Recueil Dalloz”, nr. 16/1963, jur., cu notă de J. Calais-Auloy, pp. 277-279.
6. La început, în dreptul francez, teoria mandatului aparent a fost admisă pe temeiul maximei *error communis facit jus* (R. Demogue, *Traité des obligations en général*, t. I, Paris, 1923, p. 462; H. Mazeaud, *La maxime „Error communis facit jus”*. În: „Revue trimestrielle de droit civil”, 1924, pp. 954-957; Jean-Ch. Laurent, *L'apparence dans le problème des qualifications juridiques*, thèse, Impr. Caennaise, Caen, 1931, p. 246), care presupune existența unor condiții riguroase: actul juridic să fie încheiat cu titlu oneros, terțul să fie de bună-credință și să existe o eroare comună și invincibilă.
7. Această situație a durat, cu mici variații, pînă la începutul anului 1962, când Curtea de Casație franceză, printr-o hotărîre de principiu, a dispus că „mandantul poate fi angajat pe fundamentul unui mandat aparent chiar în absența unei culpe susceptibile de a-i fi reproșată, dacă credința terților (...) este legitimă”. Totuși, în anul 1965 aceeași instanță se reîntoarce la vechiul sistem și justifică mandatul aparent pe temeiul erorii comune și invincibile (*Cass. Ire ch. civ.*, 30 nov. 1965. În: „Revue trimestrielle de droit civil”, nr. 4/1966, cu notă de G. Cornu, p. 830 și urm.). Poziția înaltei instanțe franceze a fost fixată în mod definitiv în următorii trei ani. Prin mai multe hotărîri, s-a stabilit că este suficient ca terțul contractant să cadă într-o eroare legitimă (*Cass. Ire eh. civ.*, 13 juin 1967. În: „Revue trimestrielle de droit civil”, nr. 1/1968, cu notă de G. Cornu, p. 169 și urm.) Într-o singură zi, Curtea de Casație franceză a pronunțat trei decizii în acest sens: *Cass. Ire eh. civ.*, 29 avr. 1969 (*Les Genevriers et autre c/ Bonnin, Riou c/ Société „La cuiller de bois”, consorts Kenicq c/ Martin*) cu notă de Y. Loussouarn. În: „Revue trimestrielle de droit civil”, nr. 4/1969, p. 766 și urm.).
8. *Cass. Ire eh. civ.*, 4 janv. 1965 (*Dame Tregoa c/ Demoiselle Sevestre*). În: „Recueil Dalloz”, nr. 12/1965, jur., p. 218.
9. Jean-Pierre Arrighi. *Apparence et réalité en droit privé*, thèse, Nice, 1974, p. 519 și urm., J.-L. Sourieux, *La croyance légitime*. În: „Juris-classeur périodique”, éd. G, 1982, I, 3058, în mai multe locuri.
10. Jean-Pierre Arrighi. *Apparence et réalité en droit privé*, thèse, Nice, 1974, p. 546 și urm.
11. J.-L. Sourieux. *La croyance légitime*. În: „Juris-classeur périodique”, éd. G, 1982, I, 3058, n° 6 și urm.
12. J. Calamari, J. Perillo, *The Law of Contracts*, third edition, West Publishing Co., 1987, p. 510.
13. S. J. Burton, *Good faith in articles 1 and 2 of the UCC; The practice view*. În: „William and Mary Law Review”, vol. 35, 1994, p. 1563. În acest sens a se vedea M. P. Van Alstine, *Textualism, party autonomy, and good faith*. În: „William and Mary Law Review”, vol. 40, 1999, p. 1249.
14. D. Davidson, B. Knowles, L. Forsythe, R. Jespersen, *Business Law, Principles and cases*, fourth edition. Wadworth Publishing Company, Belmont, 1993, p. 676.
15. C. A. Dijon, 22 juin 2000, *Therry c/ Victor*. În: „Juris-classeur périodique”, ediția generală, 2001, IV, 1295.
16. *Cass. Ire ch. civ.*, 7 janv. 1997, *Vve Grolière et autres c/ AGF et autres*. În: „Recueil Dalloz”, 1998, som. corn., cu notă de C. J. Berr, p. 45 și urm.
17. S. Strömholm, *Bona Fides in the Swedish Law of Property*. În: „The American Journal of Comparative Law”, vol. 12, 1963, p. 44.
18. General Overseas Films, Ltd., v/ Robin International, Inc., 542 F. Supp. 684 (S.D. N.Y. 1982), prezentată de D. Davidson, B. Knowles, L. Forsythe, R. Jespersen, *Business Law, Principles and cases*, fourth edition, Wadworth Publishing Company, Belmont, 1993, p. 676 și urm.
19. C. A. Paris, 7e ch., 30 avr. 1935. În: „Revue trimestrielle de droit civil” 1935, cu notă de R. Demogue, p. 664.
20. *Cass. Ire ch. civ.*, 6 janv. 1994, cu notă de J. Mestre. În: „Revue trimestrielle de droit civil”, nr. 3/1994, p. 594; *C.A. Dijon, ch. soc.*, 6 juillet 1994, *Épx Beaummit c/Épx Moine et autres*. În: „Recueil Dalloz”, nr. 14/1996,

som. com., cu notă de M. Edmond-Noel Martine, p. 124 și urm.; Carter v. Rowley, Curtea de Apel a statului California (SUA), 1922, prezentată de R. Steffen, *Cases on Agency-Partnership*, third edition, Ed. West Publishing Co., 1969, p. 328.

19. *Earl v. St. Louis University*, Curtea de Apel a statului Montana, 1994, prezentată de R. Anderson, I. Fox, D. Twomey, *Business law, The legal environment*, Ed. International Thomson Publishing Company, Ohio. 1996, p. 698; *Pettinge v. Alpena Cedar Co.*, 1913, 177 Mich. 162, 141 N.W.535, prezentată de E. Dillavou. Ch. Haward, *Principles of business law*, 6th edition, Ed. Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1955, p. 232 și urm.; Trib. Grenoble, 11 févr. 1925, *Lacroix c/ Perron*. În: „Recueil hebdomadaire de jurisprudence Dalloz”, 1925, p. 343 și urm.

20. *Cass. Ire ch. civ.*, 11 mars 1986, n° 84-12.940. În: „Bulletin des arrêts des chambres civiles de la Cour de Cassation”, I, n° 67, p. 63.

21. În acest sens a se vedea *Elliott v. Great National Life Insurance Co.*, 611 S.W.2d 620 (Tex. 1981), prezentată de H. I. Henn, *Teaching materials on agency, partnership and other business enterprises*, second edition, Ed. West Publishing Co., 1985, pp. 49-51; S. Strömholm, *Bona Fides in the Swedish Law of Property*. În: „The American Journal of Comparative Law”, vol. 12, 1963, p. 58; A. L. Burt, H. E. Karla, *Business law and the legal environment*, third edition, Ed. Allyn and Bacon, Boston, 1989, p. 776; Ph. Tourneau, L. Cadiet, *Droit de responsabilité et des contrats*, Dalloz, 2000, p. 729; A. Bénabent, *Droit civil. Les obligations*, 9e édition, LGDJ, 2003, p. 333.

FORMELE RĂSPUNDERII JURIDICE

Diana Anca ARTENE,
doctorandă

SUMAR

Definirea noțiunii de răspundere nu s-a realizat printr-un text de lege, printr-o normă generală sau printr-o normă-definiție, fapt care este de natură să limiteze mult orizontul cercetării acestui fenomen.

În aceste condiții s-a pus problema creării stringente a unei teorii generale a răspunderii juridice. În doctrină s-a apreciat că sarcina elaborării unei asemenea teorii trebuie să revină Teoriei Generale a Dreptului, întrucât doar această știință, care constituie nucleul sistemului științelor juridice, are menirea de a pune în valoare elementele comune definirii dreptului.

Fiecare ramură de drept, ocupându-se de stabilirea condițiilor de răspundere, cunoaște o formă specifică de răspundere juridică [1].

Deși există o multitudine de norme juridice prin care se reglementează diferitele forme de răspundere juridică, legea nu dă o definiție a răspunderii juridice în general sau a vreuneia din formele sale concrete.

Atât în lege, cât mai ales în literatura juridică întâlnim două noțiuni având aproximativ aceeași valoare: noțiunea de *răspundere* și cea de *responsabilitate*. Din punct de vedere etimologic, „răspundere” derivă din latinescul „spondeo”, care însemna în dreptul roman obligația solemnă a debitorului față de creditorul său de a-și îndeplini prestația asumată prin contract.

Având în vedere sensul etimologic, în doctrină [2] sensul atribuit noțiunii de răspundere este acela de obligație, de reparațiune, obligație ce rezultă dintr-un delict sau cvasidelict.

În greacă și latină, înțelesul originar pe care îl avea „răspun-

derea”, potrivit filosofului H.L.A. Hart, era acela de a răspunde unor acuzații sau învinuiri și, dacă acestea se dovedeau întemeiate, persoana învinuită, nereușind să le înlăture, devenea pasibilă de pedeapsă [3].

Foarte adesea termenul de „răspundere” a fost definit prin cel de „responsabilitate”, între acestea existând un echivalent din punct de vedere lingvistic; în limba română existența celor două sinonime – *răspundere* și *responsabilitate* – explicându-se prin etimologia latină și franceză a acestora.

Explicațiile etimologice celor doi termeni sunt suficiente pentru a înțelege cum ei pot exprima același conținut, fapt care poate lămurii de ce, pe de o parte, oricând unul poate fi substituit cu celălalt, iar pe de altă parte, de ce într-o altă situație termenii exprimă înțelesuri diferite, fiind utilizați într-o accepțiune sau alta.

Dicționarul limbii române [4] stabilește echivalența celor doi termeni, definind răspunderea ca fiind „faptul de a răspunde; responsabilitate”, iar responsabilita-